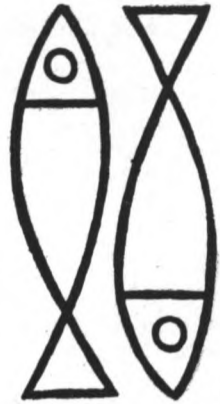

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Adres redactie: ds H. Amelink, Lekdijk 82 b, Langerak (Z.-H.)

Administratie: Rotterdamse Rijkweg 174, Rotterdam-8

J. KEUNING — NIJMEGEN

Een consumerende kerk?

Doch ik zeg u de waarheid: het is beter voor u dat ik heenga. Want indien ik niet heenga, kan de Trooster tot u niet komen, maar indien ik heenga zal ik hem tot u zenden. En als hij komt, zal hij de wereld overtuigen van zonde en van gerechtigheid en van oordeel.

Joh. 16 : 7-8.

We leven in een consumptieve maatschappij. Een maatschappij die gericht is op verbruik. Op inbezit-krijgen en gebruiken en weggooien. Een maatschappij van mensen die steeds meer willen en steeds meer nodig hebben en niet te verzadigen zijn. Mensen die slechts productief willen zijn voorzover dat voor hun consumptie nodig is. Want consumeren, — dát is pas leven.

Leven we ook in een consumptieve kerk? Zijn we ook consumptieve gelovigen? Mensen, voor wie geloven slechts betekent dat ze ergens ván leven, en niet: dat ze ergens vóór leven.

En komt het misschien daardoor dat we met de hemelvaart van Jezus Christus niet zo best raad weten? Dat we in elk geval over zijn hemelvaart niet verrukt zijn, zoals de discipelen die, nadat Jezus van hen is weggegaan, naar Jeruzalem terugkeren, lovende en dankende God. Als we eerlijk zijn, zeggen we: hoe haalden ze het in hun hoofd?

Nu is die vrolijkheid ook de discipelen niet vanzelf aangewaaid. Ze hadden moeite genoeg met de gedachte dat Jezus van hen zou weggenomen worden. Als Jezus zijn afscheid ter sprake brengt, als ze het door krijgen dat er een eind komt aan die wonderlijke tijd die ze met hun Meester hebben gehad, zitten ze in zak en as. Want dat weegt toch wel verschrikkelijk zwaar: dat ze dat alles zullen missen, — zijn onderwijs, zijn gezaghebbende woord over het rijk van God, zijn won-

derlijke macht waardoor hij zielen genas, duivelen uitdreef, stormen deed ophouden. Dat alles raken ze kwijt.

Zo vervuld zijn ze van wat ze straks zullen missen, dat ze niet eens op de gedachte komen: waar zou hij eigenlijk heen gaan? Waar koerst hij op af? Als hij van ons weggaat, wat denkt hij daarmee dan te bereiken?

Wat Jezus bereiken wil? Hij wil de wereld bereiken.

Het is me er om begonnen, zegt hij, dat de Trooster komt. En dat de Trooster komt tot de wereld. Want hij zal de wereld laten zien wat schuld is, en wat recht is, en wat oordeel is.

De Trooster zal de wereld laten zien, wat er mis is met haar, waar ze het spoor bijster is geraakt, wat haar schuld is. Haar schuld is: dat ze in Jezus niet gelooft. Dat ze zich op alle mogelijke manieren probeert te redden, terwijl ze de enige Redder voorbij loopt: Jezus Christus. Want hij heeft werkelijk het recht aan zijn kant. Ook al lijkt het er veel meer op dat hij volmaakt ongelijk heeft, dat wat hij zegt dwaasheid is, dat wat hij doet zinloos is. Want dat lijkt wel zo. Maar hij gaat naar de Vader. Hij hoort bij God. Hij staat aan de kant van God. En God staat aan zijn kant. En daarom is hij het ook die de vorst van deze wereld veroordeeld heeft. Werkelijk: hij heeft de wereld overwonnen. Hij heeft alles wat in de wereld kwaad doet voor schut gezet. Hij heeft hem, die

het hier voor het zeggen had, die er zo'n vreselijke bende van gemaakt heeft, er onder gekregen. Nu is het afgelopen met zijn macht. Want Jezus heeft de touwtjes in handen genomen.

Dat alles moet de wereld weten. Want dat is haar enige kans. En het is haar laatste kans. Dit is haar laatste kans: dat ze wél in Jezus gelooft. Dat ze niet — omdat Jezus hier niet meer is — sneert: wat zou Jezus nu? Wat kan hij nu? Maar dat ze, juist omdat Jezus hier niet meer is, omdat hij naar de Vader is, zegt: Hij kan alles. Hij maakt alle dingen nieuw. Dit is de laatste kans van de wereld, dat ze ervan overtuigd wordt: geen enkele macht heeft hier nog een kans, de macht van de slimste niet, de macht van het kapitaal niet en de macht van de arbeid niet. Want Jezus heeft aan alle machten een eind gemaakt. Hij heeft erover getriumfeerd.

Dat moet de wereld weten. En daarom moet Jezus weg van hier. En daarom moet de Geest van God hier komen wonen en werken. En daarom moet de Trooster door Jezus naar de discipelen gestuurd worden. Er is voor hen werk aan de winkel. Er wacht een wereld vol werk op hen.

Natuurlijk, er wacht een wereld vol werk op de Tróoster. Hij moet de wereld overtuigen van zonde en van gerechtigheid en van oordeel. Maar juist omdat het de Trooster is, die aan het werk moet, — daarom wordt de Trooster door Jezus gestuurd naar de discipelen. Zij moeten aan het werk. Zij moeten productief zijn.

Er is over de hemelvaart van Christus geen goed woord te zeggen, wanneer het niet duidelijk is dat Christus' hemelvaart er is terwille van de komst van de Heilige Geest.

En: we kunnen van de hemelvaart geen goed woord zeggen, wanneer we het niet door hebben, of wanneer we er niet aan willen, dat Jezus in zijn hemelvaart mikt op ons werk, op onze productiviteit. Niet op een consumerende, maar op een producerende kerk.

Als er één ding is dat voor ons vanzelfsprekend moest zijn, dan is het dit: de kerk van Christus is slechts kerk van hem, als zij een productieve kerk is, een kerk die werkt. Dat is de zin van haar be-

staan. Dat is de grote reden waarom Jezus is weggegaan en nog steeds niet weerkomt: de kerk moet kunnen werken; de kerk moet haar dienst aan de wereld kunnen verrichten.

Dat heeft Jezus er bij zijn discipelen steeds weer op de een of andere manier ingehamerd. Denken jullie er goed om: jullie zijn het licht van de wereld. En dat licht moeten jullie laten schijnen voor de mensen. Daarom heeft Jezus gebeden in de nacht voor het verraad: zoals u mij de wereld ingestuurd hebt, zó stuur ik hen de wereld in, opdat de wereld zal geloven dat u mij gestuurd hebt.

En daarvan hebben de discipelen zich steeds weer laten doordringen. Dáárover hebben ze zich verheugd: gemeente van Jezus zijn, — dat wil zeggen: kerk vóór de wereld zijn.

Dat wij met die blijdschap van de discipelen in onze maag zitten, is niet zo vreemd. Want wij zijn gewend te vragen: wat heb ik aan de hemelvaart van Christus.

En dat is wel een legitieme vraag. Als ze maar niet gesteld wordt door mensen die uitsluitend zijn

(vervolg op pag. 175)

IN DIT NUMMER

Pagina 173

Ds J. Keuning,
Een consumerende kerk?

Pagina 174

Ds G. Janssen,
Critisch

Pagina 175

In memoriam W. Kaper

Pagina 176-177

Prof. C. Veenhof,
Het lidmaatschap van
het G.P.V.

Ds. H. Amelink,
Paulus' brief aan de
Galaten

Pagina 178

M. de Klijn,
Nijhoff's worsteling met
de taal

G. JANSSEN — AMSTERDAM

Critisch (SLOT)

■ In andere zin

We gaven in het vorige nummer van ons blad in vogelvlucht een overzicht van de kritische geest, zoals die vandaag „in” is en velen in zijn greep heeft. 't Was niet zonder reden, dat we dit onderwerp aangesneden. Het raakt een verschijnsel dat te algemeen is om er aan voorbij te gaan, dat ook niet aan ons voorbijgaat. Ik wees er op dat het ook in politiek opzicht z'n consequenties heeft. Een partij als de P.P.R., waarover onlangs in ons blad geschreven is, is zonder dit verschijnsel niet te denken. Zij spreekt vooral de jongeren aan. Ik weet niet of zij ook aantrekkingskracht uitoefent in onze kring en dan met name bij de jongeren, maar het feit is niet te ontkennen, dat bij sommigen van hen de maatschappij-critiek aanslaat. En het gevaar is niet denkbeeldig dat anderen, in dit geval ouderen, zich daar tegen verzetten en dat er zo tegenstellingen ontstaan en een niet meer begrijpen van elkaar.

Er is dus reden te over om ons nader op deze zaak te bezinnen. We moeten niet uiteen vallen in tegengestelde groeperingen van conservatieven en vernieuwers en dat vanuit de verschillende instelling: kritisch of behoudend.

Vervolg van pag. 174

Een consumerende kerk?

ingesteld op consumeren. Door een kerk die niets anders horen wil dan wat Christus voor haar betekent. Een kerk die doet, alsof zij het eindstation is van Gods bemoeienis met de wereld. Een kerk die het zo verschrikkelijk druk heeft met zichzelf, dat ze aan die andere vraag: wat is Christus voor de wereld? wat zijn wij voor de wereld? — niet toekomt.

Zijn wij aan zo'n kerk gewend? En vinden wij zo'n kerk daarom een normale kerk? En zien we het niet meer, dat juist een kerk die niets anders weet te doen dan consumeren een dode kerk is?

Kerkelijk Leven

Een christen is als het goed is kritisch ingesteld.

Zo moeten we het toch wel stellen.

Critisch, vanuit zijn denken uit het Woord van God. De wet des Heren is volmaakt, Ps. 19:8 en deze wereld is onvolmaakt. Dat is de werkelijkheid, waarvoor een christen staat en waar hij niet omheen kan. Dat bepaalt zijn kijk op deze wereld en beheerst z'n gedrag — als het goed is.

Maar daar moet direct iets bij gezegd worden: tot deze wereld behoort hij ook zelf. Hij is van huis uit met deze wereld, die in het boze ligt, één. Vlees van haar vlees en been van haar gebeente. Hij kent de verlossing door Christus en weet zich uit deze wereld verlost, maar tegelijk weet hij dat hij nog een stuk van die oude wereld in zich meedraagt. Zo staat het met de christen voor wie het geloof een levende zaak is.

Daarom is hij allereerst kritisch tegenover zichzelf. Hij komt 's zondags in de kerk, waar de Here God de tien geboden „scherpelijk” laat prediken, Heid. Cat., vrg. 115, opdat hij zijn zondige aard

hoe langer hoe meer zal leren kennen. Dat brengt hem tot een nederige levenshouding tegenover de Here en doet hem de vergeving van de zonden en de gerechtigheid in Christus zoeken (antw. 115).

Zo wordt hij bewaard voor een hoogmoedig-critische houding ten opzichte van al wat hij om zich heen aantreft. Hij weet zich „van nature” met deze onvolmaakte, zondige wereld één en stelt zich er niet boven. Z'n eerste worsteling is daarom ook niet de wereld te verbeteren, maar naast het zo juist genoemde de inspanning, het „benaarstigen” en God bidden om zelf naar het beeld van God vernieuwd te worden. Waar dat niet het geval is, daar is alle critiek op de wereld, waarin wij leven, van een goedkope soort en heeft zij niet de rechte wortel.

Van hoeveel betekenis deze principiële, recht geestelijke instelling is, hopen we straks te zien.

■ In meer omvattender zin

De gelovige is kritisch ten aanzien van deze wereld in meer omvattender zin dan de maatschappij-criticus van onze tijd. Hij graaft met zijn critiek dieper en breder. Het is nodig om daar even afzonderlijk bij stil te staan. De maatschappij-criticus weet scherp de gebreken van onze samenleving in het licht te stellen. Hij spreekt over ongelijkheid, onderdrukking, onrecht; niet allen hebben gelijke kansen; de waardigheid en de rechten van de mens komen niet voldoende tot hun recht; er zijn vergeten groepen; de een is schatrijk, de ander komt nauwelijks rond; de een gaat met een vliegtuig naar Majorca, de ander hoogstens een dagje

Daarom is het niet zo wonderlijk, dat juist bij Christus' verheerlijking blijkt hoezeer dat ook voor zijn gemeente geldt: wie zijn leven behouden wil, die zal het verliezen; maar wie zijn leven verliest terwille van het evangelie, die zal het behouden.

Zijn wij een consumptieve kerk? Een kerk die er op uit is, haar leven te behouden? En die daarom haar leven niet geven wil voor anderen? Een kerk, die het werk niet zoekt. En die niet om zich heen ziet in de wereld en die zich niet voortdurend, onophoudelijk tot God wendt met de vraag: wat is er te doen, Heer?

Juist als hij van ons weggaat, zegt Christus: zo is het beter voor u. Maar dat zijn hemelvaart werkelijk beter is voor ons, dat zullen we alleen maar begrijpen, wanneer we niet langer proberen uit te komen onder dat woord uit de gelijkenis van de heer des huizes die een poosje weg ging: zalig die slaaf, die zijn heer bij zijn komst bezig zal vinden.

naar Artis, om nog maar niet te spreken van het verschil tussen de rijke en de arme landen; over de rassendiscriminatie.

De christen, die bij z'n Bijbel leeft, merkt deze dingen ook wel op, maar hij ziet toch meer. Hij weet, dat wanneer in dit alles verandering wordt tot stand gebracht en er meer gelijkheid is en meer vrijheid en meer menselijke gerechtigheid we er nog niet zijn. Er helemaal nog niet zijn. Want de oorzaak van alle moeite en verdriet ligt niet in de structuren van de samenleving zelf, hoe verkeerd en slecht die kunnen zijn en hoeveel kwaad zij dan ook kunnen aanrichten, maar in het menselijke hart. Ik weet, dat men dit als een gemeenplaats kan gebruiken en als een middel om van alle sociale en maatschappelijke problemen af te komen, alle verbetering in de bestaande orde te keren. Maar dat neemt niet weg dat we hier te doen hebben met een van de diepste waarheden van het evangelie. Kuitert is m.i. de waarheid op het spoor, wanneer hij in „Anders gezegd” (Kok, Kampen 1970) spreekt over de structuren, de ordeningen als in feite secundaire systemen, pag. 108. Hij bedoeld daarmee dat de ordeningen, zoals ze er zijn, door mensen hun bepaalde gestalte gekregen hebben. Hij noemt dat een kolossale ontdekking, pag. 90 en demonstreert dat door er op te wijzen dat wat wij vandaag de feodale structuur van de duitse vorstendommen uit de 15e en 16e eeuw noemen voor Luther een goddelijke (in de zin van: door God gestichte) orde was. Zo kolossaal is deze ontdekking intussen niet, want Calvijn — het is algemeen bekend — voelde meer voor een republikeinse dan voor een monarchale regeringsvorm, wenste althans een behoorlijke inspraak van het volk. Bij Kuitert blijft teveel op de achtergrond dat de orde als zodanig van God is, dat wij mensen alleen een groot aandeel hebben in de nadere vormgeving ervan. Dat geldt b.v. ten aanzien van het gezag, men denke aan de bepaalde regeringsvorm. Maar dat menselijke aandeel in de vormgeving, waarin het gezag optreedt, doet de werkelijkheid niet te niet dat het gezag uit God is en een weldaad voor de menselijke samenleving. Waar dat niet verdisconteerd wordt, krijgt een theologie van de revolutie vrij spel.

Maar dit tussen haakjes — de nadere vormgeving van de door God gestelde orde is voor een groot deel aan onze menselijke activiteit te danken, zo kunnen er slechte structuren zijn, omdat het menselijke hart van zichzelf boos is. Het secundaire — de structuren — gaat op het primaire — het hart terug.

Daarom roept het Evangelie op tot bekering van de harten. Een enkele blik in het Evangelie laat ons dat zien. Wie alleen over de

verandering van de structuren spreekt en de bekering van het hart buiten beschouwing laat, dicht wel de scheuren in de muren van een huis, maar laat de verzakkende fundamenten voor wat ze zijn. Hij kan dus wel aan het scheuren dichtten blijven, maar straks stort de hele zaak toch in elkaar.

Daarom kunnen we het evangelie niet van zijn persoonlijke gerichtheid ontdoen en vertalen in termen van de sociale en politieke orde. We spreken dan misschien wel erg aan, maar spreken het Evangelie niet meer.

In de best denkbare structuren zal het boze menselijke hart zich ook laten gelden in egoïsme, haat, nijd, werken met de ellebogen, heimelijke verdrukking en achteruitzetting van de naaste, kwetsen, onteren en doden.

■ De eerste dienst aan de wereld

Daarom is de eerste dienst, die de kerk, die wij als christenen aan de wereld te verrichten hebben de verkondiging van het persoonlijk gericht evangelie. Het evangelie van genade en schuldvergeving, van geloof en bekering. Zo vinden we het ook in het Nieuwe Testament zelf. Waar dat niet gebeurt, verzaakt de kerk haar eerste roeping. Dit moet zonder enig voorbehoud gesteld worden.

Er is vandaag veel kritiek op de kerk vanuit de maatschappij-critisch ingestelden. Maar hier zal de kritiek zich altijd moeten inzetten. Een aan deze opdracht ontzonken kerk is aan haar roeping ontrouw en onthoudt de wereld, wat zij alleen haar bieden kan. Want de wereld kent de Vader niet en kent haar diepste nood niet. In het besef van eigen verlorenheid van nature met heel de wereld zal de kerk het blijde evangelie van de verlossing moeten verkondigen aan allen, die zij bereiken kan. Dat is naast de voorbede voor de wereld haar eerste, primaire taak. Zo hebben de apostelen van de Here Christus het in navolging van de Heiland gedaan.

Ze hebben de verlossing verkondigd, ook aan slaven die zij geen verlossing uit de slavernij in dit leven konden brengen, en aan verdrukten, die zij geen verlossing van de druk in deze wereld konden bezorgen. Dat betekende bevrijding, 'n geestelijke bevrijding die in donkere levens vreugde en licht bracht.

Dat evangelie kan de kerk altijd brengen, ook waar ze wat maatschappelijke en politieke structuren betreft, staat voor een muur. Ik denk aan de kerk in communistische en andere dictatoriaal geregeerde landen. Ze heeft hiermee haar kinderen en allen, die zij bereiken kan, te vertroosten. Veel theologen gaan vandaag al te zeer uit bij hun spreken over

de taak van de kerk en haar dienst aan de wereld van de situatie in het Westen, waar de kerk zich in algehele vrijheid kan bewegen. Maar zo is het niet altijd en overal. Men moet toch wel meer genuanceerd spreken over „de taak” van de kerk in deze wereld. Waar zij vervolgd wordt, zijn haar mogelijkheden beperkt en is haar boodschap uiteraard mee daardoor gericht. Men leze met het oog daarop eens 1 Petr. 4:7-19.

■ De „tweede” dienst

We mogen intussen niets afdoen van de betekenis van het evangelie ook voor de menselijke samenleving als zodanig en in verband daarmee van de roeping der kerk in de prediking en van de christenen in het belijden daar, waar de Here God de vrijheid er toe geeft. De ruimte ontbreekt ons om hier in te gaan op alle vragen, die hier gesteld kunnen worden. Het gaat ons om de zaak van de kritische geest als zodanig.

De kerk is er niet om bolwerk te zijn van het behoud, evenmin om de stoottroep te zijn van de revolutie. We moeten hier oog hebben voor het wat ik zou willen noemen het ambivalente karakter van de kerk met betrekking tot de bestaande verhoudingen.

De eerste politieke taak van de kerk is het doen van smekingen, gebeden, voorbeden en dankzeggingen voor alle mensen, voor koningen en alle hooggeplaatsten, opdat wij een stil en rustig leven mogen leiden in alle Godsvrucht en waardigheid, 1 Tim. 2:15. Van een hoogmoedig kritische, revolutionaire instelling vanuit de rechten van de mens en zijn autonomie wil de Schrift niet weten. Onderwerpt u aan alle menselijke instellingen, om des Heren wil: hetzij aan de keizer, als opperheer, hetzij aan de stadhouders, als door hem gezonden tot bestraffing van boosdoeners, maar tot lof van wie goed doen. En de keizer en de stadhouders van die tijd waren niet bepaald altijd zulke lieve jongens. De revolutie als beginsel met ontkenning van het gezag vindt echter in de Bijbel geen steun. 'n Slecht uitgeoefend gezag is beter dan de anarchie, zo zullen we m.i. de boodschap van de Bijbel op dit punt mogen verstaan.

Maar het Evangelie werkt in alle bestaande verhoudingen genezend, zuiverend en oordelend in. Het is kritisch ten opzichte van al onze natuurlijke menselijke gedragingen en laat de afgronden van de boosheden van deze wereld zien, ook in haar structuren. Geweld, Mtth. 20:25, zie vers 26, onderdrukking, Jac. 2:5-7, geldzucht, Openb. 18; en wat er meer te noemen zou zijn. Tegen dat alles hebben wij te getuigen en door eigen leven ons daarvan ver

te houden. Niet hooghartig, maar als door Christus gegrepenen, verlost, die nog te strijden hebben tegen de zonden der wereld, die zij in zichzelf bevinden. Niet vanuit de rechten van de mens, maar vanuit de rechten van God, die de mens schiep naar Zijn beeld en tot Zijn dienst.

Dan werken we ook, wanneer we de gelegenheid er toe hebben, aan een rechtsbestel, dat zich tegen de zonde keert, aan een zo rechtvaardig en billijk mogelijke ordening van de samenleving — een ontzaggelijk probleem, omdat zij bestaat uit zondige mensen. Maar we doen dat op eigen wijze, vanuit eigen standpunt,

vanuit het geloof in het Woord van God. Niet in kritische overmoed, maar in ootmoed. Misschien kunnen we zo onrecht tegen gaan en verzachten; iets van Gods goedheid laten zien over deze wereld, Matth. 5:45. En dan vallen we niet in de strik die vandaag gespannen wordt: die van de verwachting van een paradijs op aarde, zonder geloof en bekering nog wel, door ons tot stand gebracht. De roeping tot volmaaktheid indachtig, Mtth. 5:48, gelijk onze hemelse Vader volmaakt is, verwachten we het paradijs van boven, Openb. 21:1 en 2, intussen doende, wat onze hand vindt om te doen.

IN MEMORIAM

W. KAPER

Nog juist konden wij de vorige week het overlijden van br W. Kaper in ons blad vermelden, maar tijd en gelegenheid ontbraken om meer te zeggen.

Dat willen wij nu graag doen namens het bestuur van de Geref. Persvereniging „Opbouw” en de redactie van ons blad.

Iemand als br Kaper, die 15 jaar onafgebroken eerst secretaris en later daarbij ook penningmeester is geweest van onze vereniging en zich altijd met hart en ziel voor dit werk heeft ingezet, laat een duidelijk voelbare ledige plek achter.

Hoewel het, afgezien van zijn gezondheid, toch zijn bedoeling was zijn bestuursfunctie dit jaar neer te leggen, omdat zijn 78 jaren langzamerhand gingen meetellen, hadden wij zo graag op onze vergadering, temidden van zijn vrienden, afscheid van hem genomen.

We wisten toen wel, dat wij hem naar alle waarschijnlijkheid niet meer in de hem zo vertrouwde kring zouden terugzien.

Broeder Kaper had van God alle gaven van hoofd en hart gekregen voor het werk, dat hij onder ons deed en hij deed het met liefde. En dat het veel werk was, weet ik uit eigen ervaring, omdat ik gedurende het laatste jaar veel met hem samenwerkte.

Veel leden zullen het hebben ervaren uit correspondentie, die hij met hen voerde in die jaren. Allen, die op de jaarvergadering kwamen, hebben het gezien aan de zorg, waarmee hij die organiseerde.

Broeder Kaper heeft de laatste maanden veel pijn geleden en verdriet gehad over de snelle aftakeling van zijn krachten. Hij heeft mede door die voorboden de dood diep ervaren als vijand. Maar door Gods genade wist hij ook dat, naar het woord van de apostel Paulus, die laatste vijand, de dood, ontroond wordt, omdat God alles heeft onderworpen, ook de dood, aan onze Here Jezus Christus, Wiens eigendom wij mogen zijn in leven en sterven.

Bij mijn laatste bezoek, toen een gesprek eigenlijk niet goed meer mogelijk was, las ik uit zijn bijbel Psalm 63 voor hem. Vers 3 was rood aangekruist: „Want Uw goedertierenheid is beter dan het leven”.

T.B.

C. VEENHOF — KAMPEN

Het lidmaatschap van het G.P.V.

■ een urgente kwestie

Zoals de lezers van ons blad zich vermoedelijk nog wel zullen herinneren schreef ik enkele maanden geleden een artikel over het hierboven genoemde thema.

Uitdrukkelijk verklaarde ik daarin dat ik dat uitsluitend deed om ten aanzien van deze kwestie tot **duidelijkheid** te komen.

Ik had, zo zei ik erbij, met het schrijven ervan daarom expres gewacht tot na de verkiezingen van 29 november, omdat ik door wat ik schreef de gang van zaken bij die verkiezingen niet wilde beïnvloeden. Ik wilde ook de schijn vermijden stemming te willen maken tegen het G.P.V.

Dat ik over deze kwestie schreef vond zijn oorzaak daarin dat de leden van de „binnenverbandse” Vrijgemaakte Kerken, ondanks alles wat er gebeurd is, ons onvergetelijk blijven en wij onzerzijds de broederband met hen nooit hebben doorsneden en dat ook nooit zullen doen.

Maar het ernst maken met het handhaven van deze broederlijke relatie vereist dat we precies weten wat we aan elkaar hebben. Vooral ten aanzien van het G.P.V. is dat nodig. Heel veel gereformeerde — en andere — christenen buiten de „binnenverbandse” kerken sympathiseren met de door het G.P.V. ontplooid politieke activiteit. En juist voor hen is het van belang precies te weten hoe het er met het toelatingsbeleid van het G.P.V. voor staat.

Er zijn nu twee overwegingen die mij er toe drongen de in het opschrift van dit artikel aangeduide kwestie opnieuw aan de orde te stellen.

In de eerste plaats het feit dat de laatst gehouden algemene vergadering van het G.P.V. een tweetal kiesverenigingen, die geheel (of voor het grootste gedeelte?) uit leden van uit het kerkverband der Vrijgemaakte Geref. Kerken gestoten kerken bestaan, als leden van het G.P.V. heeft geroyeerd. Dit is zoals van zelf spreekt een ernstige zaak. En het is daarom noodzakelijk zich de implicaties en consequenties daarvan goed te realiseren.

En daarbij komt als tweede dat momenteel de situatie waarin zich de z.g. „confessionele” partijen bevinden veel weg heeft van een puinhoop. Ook deze trieste omstandigheid dringt ieder die het om authen-

tiek christelijke politieke activiteit is te doen tot bezinning over de vraag waar we met de christelijke politieke partijen precies aan toe zijn. En dan zo dat we onze aandacht naar alle kanten richten. Ook daarom is de vraag naar het beleid van het G.P.V. ten aanzien van de toelating als lid van een Geref. Kiesvereniging bijzonder urgent.

■ een paar persreacties

Ik wil beginnen met een paar reacties in de pers over de kwestie die ons bezig houdt.

Nadat de bovengenoemde vergadering van het G.P.V. het royement van twee kiesverenigingen had uitgesproken schreef het Friesch Dagblad naar aanleiding daarvan het volgende artikelje:

„Vlak voor de jongste Kamerverkiezingen heeft de heer P. Jongeling te Leeuwarden in de Noorderkerk in antwoord op daar gestelde vragen nadrukkelijk gezegd, dat het helemaal niet waar is, dat alleen vrijgemaakte lid kunnen zijn van het G.P.V. Personen uit andere kerkgemeenschappen zouden ook lid kunnen zijn en op de kandidatenlijsten van deze politieke partij kunnen worden geplaatst, mits zij — uiteraard — instemmen met de beginselen van die partij.

Nu heeft het G.P.V., in Rotterdam bijeen, twee kiesverenigingen uitgestoten, omdat de leden behoorden tot de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt buiten verband. En verder heeft deze partij besloten, dat de deuren niet mogen worden opengezet voor leden uit andere kerken. Jongstleden zaterdag had de heer Jongeling nog in Trouw een ander verhaal gehouden. Maar toen dat verhaal werd afgedrukt, was de beslissing eigenlijk al gevallen.

Het is voor de politieke **eerlijkheid** nu wel nodig, dat eens duidelijk wordt gezegd, hoe het zit. Heeft de heer Jongeling gelijk, als hij op **verkiezingsvergaderingen** zegt: het kan wel, of zijn de besluiten, nu in Rotterdam genomen, beslissend?”

Wat volgens het Friesch Dagblad door de heer Jongeling in Leeuwarden werd gezegd hebben de t.v.-kijkers ook van hem kunnen horen. In een uitzending verklaarde Jongeling zelfs dat het „laster” is als men beweerde dat alléén „binnenverbanders” lid van het G.P.V. konden zijn.

Indertijd nam ik uit het N.R.C.-Handelsblad een artikel van dr Verburgh over waarin deze iets dergelijks betoogde.

In een interview met Jongeling en dr Verburgh dat in De Tijd van 31 maart j.l. werd gepubliceerd verklaarden dezen o.a.:

„Wie zo het ontstaan van het G.P.V. beziet (namelijk als voortgekomen uit de „Vrijmaking”) zal gemakkelijk tot de conclusie komen dat hier sprake is van een kerkelijke partij. Dit in tegenstelling bijvoorbeeld tot de S.G.P., waarin gereformeerden, christelijke gereformeerden en leden van de gereformeerde bond in de Nederlandse Hervormde Kerk zitten. In het G.P.V. is het hoge uitzondering, wanneer daar iemand lid is die niet tot de vrijgemaakte gereformeerde kerk behoort. Maar dr Verburgh zegt op de vraag of het G.P.V. een kerkelijke partij is nadrukkelijk nee. He hangt natuurlijk af van de definitie die je geeft aan het begrip kerkelijke partij, maar volgens hen hebben in

H. AMELINK — LANGERAK

Paulus' brief aan de Galaten

Wet 3 : 10-14

Het is voor het begrijpen van deze brief — trouwens van heel de Bijbel — te weten wat het woord „wet” betekenen kan. Dat is nl. niet altijd hetzelfde.

Het woord „wet” heeft in onze oren een onaangename klank gekregen. Dat dit zo is geworden gaat wel terug op de leer van de Farizeeën. Er is zelfs een tegenstelling gemaakt tussen wet en evangelie. Wat natuurlijk onmogelijk is omdat de wet en het evangelie beide van de HERE komen. Hij spreekt zich zelf niet tegen.

In de eerste plaats moeten we onthouden dat het woord „wet”

soms aanduidt heel het woord van God. Vooral dan het Oude Testament. Voorbeelden daarvan in Psalm 19 en 119. Heel duidelijk in Joh. 10 : 34, waar de Here Jezus zegt: „Is er niet geschreven in uw wet; Ik heb gezegd: „Gij zijt goden”. Als we dan gaan zoeken waar dat staat dan vinden we dat woord in Psalm 82 : 6. Ook de psalmen behoren tot de wet. Tot de onderwijzing.

Soms wordt ermee bedoeld het schaduwachtige gedeelte van het Oude Testament. Alle voorschriften over wat in en rond de tempel gebeurde en moest gebeuren. In deze zin wordt het gebruikt in deze brief in hoofdstuk 3 : 24.

Ook wel wordt er mee bedoeld op

de vijf boeken van Mozes. Matth. 5 : 17. Vergelijk Hebr. 10 : 1.

Vaak denken we bij het woord „wet” aan de tien geboden alleen. Dat is beslist verkeerd. Misschien doelt Jacobus in zijn brief op de tien geboden, als hij spreekt over de wet. Maar dan nog heten ze niet „tien geboden”. Ze worden in de Schrift de tien woorden van het verbond genoemd of soms wel kort weg: verbond.

Als de „wet” iets onaangenaams was, dan zou Jacobus ook niet kunnen spreken van de koninklijke wet der vrijheid”. De wet is ons niet gegeven om ons te plagen. Maar om ons leven te leiden naar Jezus Christus en door Jezus Christus. Heel het Oude Testament is een tuchtmeester tot Christus (3 : 24). Daarom is het ook Evangelie. Blijde boodschap. Met als korte samenvatting: „Ik ben de HEERE uw God”. De wet vraagt trouwens liefde. Geen domme en gedwongen gehoorzaamheid. Zo is de HERE niet. Zo is het verbond niet. Heel de Heilige Schrift van de eerste tot de laatste bladzijde is een blijde boodschap. Daarom kan ook een psalm wet genoemd worden. (Zie C. Vonk, Voorzeide Leer over de Catechismus op verschillende plaatsen.)

Wet en Evangelie

Er is wel een tegenstelling tussen leven uit de wet en leven uit het evangelie. Daarover heeft Paulus het in dit gedeelte. Als je je behoudenis wilt bewerken uit eigen werken, werken der wet, dan ligt men onder de vloek. Want dan moet je je geheel houden aan alles wat in de „wet” staat geschreven. En welke zondaar kan dat? Dan, als men dat probeert, — de zonde van het Farizeïsme, — dan geldt ook het woord „vervloekt is een ieder die zich niet houdt aan alles wat geschreven staat, in het boek der wet, om dat te doen.”.

Dan is er ook geen straks meer van het „uit genade behouden worden”. Dan is er geen sprake meer van het vertrouwen op Christus. Op Zijn genade alleen. Het is niet zo moeilijk om in die gedeelten van de Schrift die wij gewend zijn „wet” te noemen het evangelie te horen. Juist lezen van heel het Oude Testament betekent dat we er oog voor krijgen dat ook in het Oude Testament staat „de rechtvaardige zal door het geloof leven”. Hab. 2 : 4. Het willen leven uit werken der wet om eigen zaligheid te verkrij-

elk geval niet de kerkelijke leidlieden in de politiek van het G.P.V. het laatste woord.

„Wat dat betreft zijn kerk en staat bij ons nadrukkelijk gescheiden. Er is ook zeker geen dominerende invloed van predikanten in de besturen. Maar als u vraagt of het G.P.V. een partij is van **kerkleden**, dan komt het dichterbij. Voor een zeer belangrijk deel zijn het leden van één kerk. Wij noemen ons niet een kerkelijke, maar een confessionele partij, in de letterlijke zin van het woord”, aldus Verbrugh. Het toelatingsbeleid tot het G.P.V. wordt overgelaten aan de plaatselijke kiesverenigingen, maar in de praktijk blijkt **dat er vrijwel geen niet-vrijgemaakten worden opgenomen en dat is dus ook te verklaren uit de centrale gedachte dat het leven één is.**”

Tot zover dit interview uit De Tijd.

Op het artikeltje van het Friesch Dagblad reageerde de heer Jongeling met een Ingezonden Stuk dat ik nu laat volgen. Er stond boven: Lidmaatschap van het G.P.V. Hier is het:

„In een hoofdartikel stelde U op 3 april j.l. de vraag: „Hie zit dat nu?” (namelijk met de regels voor het lidmaatschap van het G.P.V.). U meende een tegenstelling te zien tussen uitlatingen mijnerzijds te Leeuwarden in november en in een interview in „Trouw” op 31 maart, en bepaalde besluiten van het G.P.V. op 30 maart. Maar deze tegenstelling kon slechts ontstaan doordat U elk van deze niet zo nauwkeurig weergaf als voor het verstaan van het beleid van het G.P.V. wenselijk is.

Ik heb in Leeuwarden de gedachte van een G.P.V. dat voor ieder openstaat, nadrukkelijk afgewezen en de eis benadrukt van voldoende overeenstemming ten aanzien van de gereformeerde confessie (zie Uw eigen verslag d.d. 23-11-'72). Dit heb ik in „Trouw” (31-3-'73) herhaald. De interviewer heeft opgetekend: „dat wij zorgvuldig Schrift en Belijdenis — de belijdenis van de kerk, die ook wijst naar de kerk van de belijdenis — willen handhaven. Het is niet zo, dat we zeggen: Zet de poorten maar open en iedereen die zich Christen noemt, mag binnenkomen. We zouden overspoeld worden door allerlei mensen, die de meerderheid kunnen krijgen. Want dan gaat immers onze identiteit — onze strakke binding aan Schrift en Belijdenis — verloren. Het eigenlijke punt van toelating voor ons is de gehoorzaamheid aan Schrift en Belijdenis. We willen een strakke regel en zullen geval voor geval bekijken”.

De beslissing tot roeyement van twee kiesverenigingen ten aanzien van wie geen vertrouwen meer bestond dat samenwerking op deze basis mogelijk was, ligt geheel in deze lijn. Tegelijk is in het debat daarover gebleken dat inderdaad plaatselijk niet-(vrijg.)-gereformeerden lid van het G.P.V. zijn. Dat brengt die verenigingen heus niet in aanmerking voor roeyement.

Dat besloten zou zijn dat de deuren niet mogen worden opengezet voor leden uit andere kerken, moet op een vergissing berusten. Vermoedelijk wordt bedoeld op het voorstel van een kiesvereniging om landelijk bindende regels voor het toelatingsbeleid te ontwerpen. Uit de toelichting op dat voorstel bleek niet, of men daarbij aan „ruime” of „nauwe” regels dacht; men signaleerde alleen een per plaats verschillende gedragslijn. Dit voorstel kon echter bij gebreke van de

reglementair voorgeschreven ondersteuning niet in behandeling komen. Derhalve blijft de bestaande praktijk van kracht, dat elke vereniging binnen het kader van de grondslag zelfstandig oordeelt over iedere lidmaatschaps-aanvraag, zonder enig automatisme.

Men kan over dit standpunt denken zoals men wil; ik hoop hiermee aan redactie en lezers van het Friesch Dagblad toch te hebben duidelijk gemaakt, dat van politieke oneerlijkheid geen sprake is.”

■ vragen en nog eens vragen

De overweging van dit Ingezonden en de andere persreacties leidt als van zelf tot een aantal opmerkingen en vragen.

Vooreerst deze dat het bij de kwestie van de toelating als lid van een Geref. Kiesvereniging nooit ofte nimmer ging over de vraag of men de „poorten” van het G.P.V. zou „open zetten” voor iedereen die zich christen noemt! Van zo'n vraag is nooit sprake geweest. Het in geding brengen daarvan is dus niet ter zake.

Het ging in de discussies over het toelatingsbeleid van het G.P.V. ook niet over de vraag of lieden die de geref. confessie **niet** aanvaardden als de vertolking van hun geloof lid kunnen worden van een bij het G.P.V. aangesloten kiesvereniging. Ook het in geding brengen van deze vraag is niet ter zake.

Neen, het ging in deze zaak uitsluitend en alleen over de vraag of mensen, die zonder enige reserve verklaren dat ze de drie formulieren van enigheid als de belijdenis ook van **hun** geloof aanvaardden **zonder meer** lid van een bij het G.P.V. aangesloten kiesvereniging kunnen en moeten worden geaccepteerd.

Om het zo concreet mogelijk te zeggen: het ging en gaat over de vraag of b.v. een christelijke gereformeerde, een gereformeerde-bonder, een lid van een andere geref. kerk, die verklaart op de grondslag van het G.P.V. — dat wil dus zeggen op de grondslag van Schrift en Belijdenis — politiek actief te willen zijn, en zich daarom bij het G.P.V. wil aansluiten, als zodanig kan en moet worden aanvaard.

Wanneer men deze vraag met **ja** beantwoordt is de zaak duidelijk. Dan weet ieder waar hij aan toe is. Dan kan het G.P.V. zeggen: wij zijn een **confessionele** partij. Wij hebben als grondslag van al ons werken gekozen de Schrift en de belijdenis. En ieder die in oprechtheid verklaart met ons op deze grondslag te politiek actief te willen zijn is op onze kiesverenigingen welkom.

Maar als men deze vraag met **neen** beantwoordt, als dus de verklaring van een christelijke gereformeerde, en gereformeerde, en hervormde broeder dat hij op de grondslag van het G.P.V. — Schrift en belijdenis — mee politiek wil bedrijven, en dus van deze partij lid wil worden, **niet** voldoende is, welke maatstaf legt het G.P.V. dan aan bij zijn toelatingsbeleid?

De heer Jongeling zegt dat er voor de toelating als lid van het G.P.V. „voldoende overeenstemming ten aanzien van de gereformeerde confessie” moet zijn. Wat is hier „voldoende overeenstemming”? En hij zegt daarna dat het eigenlijke punt van toelating is „de gehoorzaamheid aan Schrift en belijdenis”. Is van de „buitenverbanders”, de chr.

BIJBELSTUDIE

het vlees. Hij wordt in de handen van de zondaar een middel om recht overeind te blijven staan tegenover God in plaats van voor Hem te knielen.

Christus is voor ons een vloek geworden. Daarom heeft Hij aan het kruis gehangen, in onze plaats. Deut. 21 : 23. Hij heeft alles volbracht. Daar hoeft van ons niets meer bij. En elke poging om er zelf wel iets bij te doen, tot behoud, is belediging van de Heiland.

Omdat Hij alles volbracht heeft, daarom kunnen ook heidenen uit genade behouden worden.

Abraham en zijn zaad 3 : 15-18

God had aan Abraham de belofte geschonken: „Aan uw nageslacht zal Ik dit land geven” (Gen. 12 : 7). En het is een refrein door heel de Bijbel heen: U komt de belofte toe en Uw zaad. Het is duidelijk dat met dat woord „zaad” de nakomelingen van Abraham bedoeld worden. Meervoud. Het opvallende is dat Paulus hier spreekt van „enkelvoud”. Dat wil zeggen: aan Christus.

Wil dat nu zeggen dat wij het „U en Uw kinderen” moeten vergeten, als een verkeerde uitleg van de belofte aan Abraham? Ik dacht van niet. Men heeft er wel een tegenstelling van gemaakt. Maar ten onrechte. Als God Zijn verbond opricht met ons en onze kinderen, dan is dat, dank zij het werk van Christus. Alleen door het geloof in Hem begrepen mogen we verbondskinderen zijn. Het verbond der genade heeft zijn rechtskracht gekregen in het volbrachte werk van Christus. Daarom mogen we vast geloven dat wij ook tot dat verbond der genade behoren. Daar is niets van ons zelf bij. Maar het ligt vast, zoals een testament vast ligt. Het ligt vast omdat Christus een vloek geworden is voor ons. Abraham ontving de belofte 430 jaar voordat de wet erbij kwam. Ex. 12 : 40. „De vier honderd dertig jaar stammen uit de rabbijnse berekening, die de jaren der aartsvaders mede rekent met de periode der dienstbaarheid in Egypte” (Van Stempvoort) Abraham ontving niet de thora. Abraham ontving een belofte. Daarom hangt de erfenis niet af van de wet, maar van de belofte, naar de aard van een testament.

Bijgevoegd 3 : 19-22

Het is natuurlijk niet verwonderlijk dat Paulus nu ingaat op een vraag die als van zelf opkomt: wat is de betekenis van de wet dan nog wel? Nu de wet is er bijgevoegd. Rom. 5 : 20. En waarom?

Om de overtredingen te doen blijken. De „wet” was er niet om de zonde te weren, maar om de zonde juist als zonde aan het licht te brengen. Wij zouden de zonde niet als zonde kennen, als het ons niet gezegd werd dat iets zonde was. Paulus noemt in Rom. 7 de begeerte. Hij zou niet geweten hebben dat de begeerte zonde was, als de wet niet zei: ge zult niet begeren. We zijn verder zo slecht dat we juist daarin zin krijgen wat God verbiedt. Dat ligt niet aan de wet. Dat ligt aan ons. En dat leert ons tegelijk, dat we alleen maar gered kunnen worden door Jezus Christus. Dat het vertrouwen op Zijn offer het enige middel is om te ontkomen aan de vloek. Zo alleen krijgen we deel aan alle beloften Gods. Zo alleen zijn we kinderen van Abraham. Het is echt „door het geloof alleen”.

gen is een aantasting van het volkomen werk van de Heiland. Dan hebben we Hem niet meer nodig. Dan valt er alleen de vloek te wachten. Dan moeten we doen wat Christus gedaan heeft. Paulus spreekt hier dan ook over de tegenstelling over het leven uit het „doen” of het leven uit het „geloof”. Uit het vertrouwen op Jezus Christus. In wezen is de poging uit „werken der wet” te leven niet anders de zonde van de hoogmoed, die in het paradijs al begon. Het als God willen zijn. Dat uit zich in een gevallen wereld in het wel gered willen zijn, maar niet het gered willen worden. De wet is heilig en goed. Maar hij wordt krachteloos door

gereformeerden, de synodaal gereformeerden, die hier en daar lid van een geref. kiesvereniging zijn, verklaard dat ze metterdaad „gehoorzaam” zijn aan Schrift en belijdenis? En vindt de heer Jongeling dat ook? Kan dat ondanks het feit dat ze niet lid zijn van de enig ware kerk?

Voorts zegt hij dat de mannen van het G.P.V. „zorgvuldig Schrift en Belijdenis — de belijdenis van de kerk, die ook wijst naar de kerk van de belijdenis — willen handhaven”. Wat betekent hier de uitdrukking — de belijdenis van de kerk, **die ook wijst naar de kerk van de belijdenis**? Welke is volgens hem hier en nu de kerk waarnaar de belijdenis wijst? Betekent het werkelijk aanvaarden van de belijdenis ook **het zich onder de tucht stellen** van de kerk waarnaar de belijdenis wijst? En is dat de kerk waartoe de heer Jongeling behoort en de zusterkerken daarvan, of zijn dat ook andere?

De heer Jongeling verklaart voorts dat er ten aanzien van de twee kiesverenigingen die in Rotterdam geroyeerd werden geen vertrouwen meer bestond dat samenwerking op de basis van Schrift en belijdenis mogelijk was. Het is mij bekend dat deze kiesverenigingen en al de leden ervan zelf verklaarden van ganser harte op die basis te staan en de samenwerking met de andere kiesverenigingen graag te willen prolongeren. Wat was nu het criterium dat bij het royement werd aangelegd? Wat was de **grond** waarop de algemene vergadering van het G.P.V. uitsprak: Jullie **zeggen** wel dat je op de grondslag van Schrift en belijdenis slaat, en dat menen jullie ook wel, maar **dat is toch niet zo** en daarom moeten we jullie uitstoten?

De heer Jongeling verklaart verder dat in het debat over het royement toch gebleken is dat inderdaad plaatselijk „niet-(vrijg.)-gereformeerden” lid van het G.P.V. zijn. Op welke grond zijn deze het lidmaatschap van het G.P.V. deelachtig geworden. Geschiedde dat na een test? En welke was dat? Zijn deze mensen gebleken „gehoorzaam” te zijn aan Schrift en Belijdenis? En is het dus mogelijk dat mensen die geen lid zijn van „binnenverbandse” kerken **metterdaad** een Schrift en belijdenis gehoorzaam zijn?

En — om niet meer te noemen — de heer Jongeling verzekert dat Geref. Kiesverenigingen die „niet (vrijg.)-gereformeerde” inderdaad als lid toegelaten niet geroyeerd worden. Hoe staat het dan met de kiesverenigingen die dat **niet** doen, die op dit punt exclusief zijn? En wat is over deze zaak het oordeel van de partij als geheel?

Men ziet vragen genoeg!

Duidelijkheid is er door de opmerkingen die de heer Jongeling gaf niet gekomen.

En de vraag van het Friesch Dagblad is niet beantwoord.

M. DE KLIJN — AMSTERDAM

Nijhoff's worsteling met de taal

„De Beweging van Tachtig, begonnen als een levende reactie op stoffige romantiek, vechtend voor een uiterst persoonlijke schoonheid, verliep na een halve eeuw in een verbleekte esthetiek”, schrijft Gabriël Smit. „Daarom was er ook een groot dichter nodig”, vervolgt hij, „om deze ban te breken, om het dichtelijke woord te bevrijden uit het modieuze, van het werkelijke leven afgezonderde poëtentaal.”¹⁾

Hiermee is zeer subtiel, maar zeer juist gezegd, dat Nijhoff geen taalvernieuwer was, maar een taalzuiveraar.

Nijhoff is nooit vervallen in het eeuwenoude dilemma van vorm en inhoud als gescheiden componenten van een gedicht. Het is een misverstand van Vestdijk te menen dat Nijhoff zich „slechts” voor de taal, als instrumentarium, interesseerde, juist omdat de vorm voor hem geen doel op zichzelf was. Het gegeven dat de mens als levend wezen steeds onherroepelijk betrokken is op datgene wat hij voortbrengt, heeft hem ervoor behoed in een esthetisme te vervallen.

Hoogste doel van alle kunst was voor hem de werkelijkheid te verwerken, en haar werkelijkheid te laten.

Maar zelfs als vorm en inhoud één zijn en zich bij Nijhoff niet

laten scheiden, dan nog dreigt een ander gevaar waarvoor Nijhoff zich heeft behoed, nml. het ofwel zich geheel overgeven aan eigen gemoedsaandoeningen, ofwel het persoonlijke ontvluchten in een modernistische abstractie.

Als Nijhoff andere dichters las en critiseerde, luisterde hij gespist of zij een nieuwe kracht bezaten, een bloeiend nimmer vernomen geluid konden voortbrengen. Hem interesseerde bovenal waar hun „muziek” vandaan kwam, of het van dieper opkwam dan hun aangeleg, en boven hun aandrang uitkwam. Het is verhelderend in concreto Nijhoff's oordeel over een aantal geestelijk min of meer verwante dichters te vernemen.

Zo schrijft hij over Willem de Mérode van een overmatige en merendeels onbeheerst gebleven gevoeligheid; van een week hart, dat door alles overmachtig wordt aangegrepen, niet meer gehoorzaam en stuurloos wordt meege-sleept. Ondanks het zeer fijne talent van deze dichter, dat Nijhoff later weet te waarden, benauwen hem vaak de lelijke en onhandig geformuleerde regels. Elders spreekt hij weer van zelfvoldane onvolgroeidheid en gemis aan manlijke ernst, kortom het dichtelijk tekort.²⁾

Roel Houwink's bundel „Christus' Ommegang in het Westen”

komt er niet minder bekaaid af. Nijhoff kan er slechts mislukte krabbels, gestamel en stumperige kreten in ontdekken die ontgaan zijn van elke poging tot poëzie. Ook de poëzie van de dichter Gabriël Smit in „Voorspel” is z.i. te weerloos, te passief.³⁾

Geheel anders is zijn oordeel over het debuut van de lyrische dichter Gerrit Achterberg. Zijn werk houdt voor Nijhoff's scherpe analyse stand, hetgeen „de garantie geeft dat het gedicht niet slechts in het gevoel maar in de taal zelf verscholen lag”, zoals hij treffend zegt. De bewogenheid van Achterberg deed Nijhoff goed, vooral omdat deze samen ging met een drang tot heldere formulering, alsook het besef dat geen vers werkelijk zou spreken als het niet door een vlamme geest werd ontstoken, als het geen gelijkenis vertoende met de taal die de apostelen met Pinksteren spraken...⁴⁾

Nijhoff is zich reeds vroeg bewust geweest van het feit dat hij op een keerpunt in zijn leven en carrière als dichter was aangekomen. Niet alleen wenste hij afscheid te nemen van de melancholieke grondstemming die zijn bundel „De Wandelaar” beheerste en zag hij in dat met het kunstmatige synisme van de clowneske rhapsodie „Pierrot aan de Lantaarn” evenmin veel te bereiken viel; het ging hem vooral om een poging zich door middel van de taal te ontdoen van al het vleselijke dat hem bleef kwellen. Een poging tot zelfbevrijding dus, die voor 't eerst in zijn merkwaardige essay „De Pen op Papier” in 1926 onder woorden werd gebracht. In een droom die de beslissende ommekeer in zijn leven zal betekenen komt de Rattenvanger van Hameln hem adviseren voortaan zich te beperken tot een zekere zakelijkheid, en alleen nog ge-waarwordingen van andere mensen te beschrijven, te leven in andermans gevoel om op deze wijze vrij te worden van zichzelf.

„Wacht tot ge vrij zult zijn, wacht tot ge een vreemdeling voor uzelf zijt geworden, tot gij als het ware een dubbel leven gaat voeren. Er komt voor ieder een tijd dat een mens zichzelf ziet wegwandelen uit zijn eigen leven. Maar dat moment komt voor velen pas laat, laat in het leven, als het reeds tegen het einde loopt.”

Het motief van het vreemdelingschap duikt hier voor het eerst op en wij dienen er een moment bij stil te staan. Na de publicatie van „Vormen” in 1924 waarin Nijhoff's dichterschap tot rijpheid was gekomen en hij zijn taal als het ware spelenderwijs beheerste, overviel hem een gevoel van vervreemding dat direct te maken had met de zinvolheid van zijn bestaan als dichter, met zijn dienstbaarheidsideaal om ten behoeve van de gemeenschap te werken.

Nijhoff was als rationeel denkend mens op dat ogenblik niet meer in staat zich te concentreren op hetgeen hij schreef, zijn bewustzijn had — zoals hij zei — part noch deel meer aan het lichaam, dat als een halfdierlijke gestalte voor zijn schrijftafel zat. Daarentegen blijkt zijn eigenmachtig geworden hand zelfstandig te schrijven, zich helder in vorm te kunnen uitdrukken en een autonoom bestaan te kunnen leiden.

Omdat Nijhoff zijn gevoelens echter niet wil objectiveren, steriliseren en zichzelf zodoende als

schrijver bevrozen, besluit hij met zichzelf, zoals Jacob met de Engel, een worsteling aan te gaan om het creatief genot dat het schrijven hem schenkt te redden. In zijn woorden:

„Omdat het mij mislukte mijn ziel in haar intellectuele essentie omhoog te drijven tot wat ik noemde een 'zien van God', nam ik mij voor het andere uiterste te kiezen en haar bij mij omlaag te houden in het lichaam, zodat ik besloot alleen nog datgene te schrijven, wat het schrijven zelf tot een fysiek genot maakt, tot een avontuur of match.”

Op het moment dat Nijhoff als het ware bewust vaste voet op deze wereld zet, is hij terstond een „vreemdeling” geworden, juist wanneer hij deze zelfde werkelijkheid trouw blijft. Het moment van het breken, de dood die nieuw leven schenkt, laat hij achter zich.

Een drievoudig doel staat Nijhoff voor ogen: het schrijverschap wenst hij niet op te geven en hij zoekt naar een rechtvaardiging. Het kringetje van in eigen emoties blijven draaien ontsnapt hij door zichzelf in de ander, de medemens, de historisch geworden legendefiguur of, als men wil, het prototype te herontdekken. De taal zelf fungeert als bezweringsmiddel; in de eerste plaats bevrijdt deze hemzelf en vervolgens schept de taal door zijn universaliteit een band met de gemeenschap. Dat dichter moet in Nijhoff's ogen dus wel over profetische gaven kunnen beschikken — men waant zich in de antieke cultuur waar de dichter tegelijkertijd ziener, profeet, priester en volksopvoeder was!

Men denke niet te licht over dit bezweringskarakter van de taal. Nijhoff heeft op enkele plaatsen zijn angst over het zwevende, het onduidelijke, het onlichamelijke of denkbeeldige uitgesproken. Modern uitgedrukt zou men dit „het spook van de leegte” kunnen noemen. Nijhoff was niet eerder gerustgesteld dan nadat hij met de verschijning een of ander reëel contact had ondervonden. Dit contact werd nu door middel van de taal gelegd.

Treffend in dit verband is zijn opmerking over Dante:

„Welk een angst moet Dante voor Hel en Hemel ondervonden hebben, dat hij dit bezweren moest in de vorm van een de gehele schepping omspannend gedicht. En dit gedicht is zodanig van voorstellingsmacht geworden, dat, nadat het geschreven was en de woorden en beelden er van de oneindigheidsverbeelding bezworen hadden, niemand meer ooit de middeleeuwse paniekstemming tegenover het heelal aan den lijve ondervonden heeft. En zo kan men zeggen, dat Dante de verlossende conditio sine qua non is van Copernicus en Galilei, en daarmee van de gehele moderne wereldbeschouwing.”⁵⁾

Precies dezelfde angst ondergaat Nijhoff in het gedicht „Het Stenen Kindje” wanneer hij beschrijft hoe in een oud stadje aan de Rijn tijdens het muziekspel van een groep muzikanten een stenen cherubijn zich losmaakt van de fontein, begint te zweven en hem blijft aanstaren. Het kindje zweeft naar het venster waar Nijhoff staat, het trilt van pijn

en woelt met zijn handje door het haar van de dichter waarop deze uitroept:

O zoontje in me,
o woord ongeschreven, /
O vleeschloze,
o kon ik u baren — /
Den dood van ongeboren leven /
Wreekt gij met dit verwijtend
staren.

„Door de woorden waarin de verbeelding brak, de ziel die verbeeldend zich wegschonk op de wijze als hij het in 'De Pen op Papier' heeft beschreven, heeft het leven voor hem eindelijk zin gekregen”, schrijft Anthonie Donker.⁶⁾

Het feit dat Nijhoff door zijn zuiver taalgebruik de leegte als een „ingeschapen dreigement” nooit verzweeg of liet vervlakken is echter alleen voor de dichter als person van belang, die na deze opheldering naar een hoger doel zocht. Zijn taalvermogen had het vreemdelingschap dragelijk gemaakt, het persoonlijk isolement was teruggedrongen.

Nijhoff wordt zich nu bewust van het feit dat de taal het instrument is om een gedaante vorm te geven, welke in ons volksbewustzijn ongeboren rondwaart. Er bestaat een elementaire band tussen de dichter en het volk nml. de taal welke een gemeenschappelijk bezit is. Nijhoff stelt dat het gedicht als het ware zichzelf schrijft, onafhankelijk van de dichter. Het gedicht is altijd al in de taal aanwezig geweest.

Wanneer zozeer het gemeenschappelijke van dichter en volk wordt benadrukt, moet er ook wel verband zijn tussen de dicht-taal en de omgangs-taal.

Maar ook het juiste gebruik van de omgangs-taal — Nijhoff wei-gerde steeds ieder experiment met de taal — is een zeer verantwoordelijke opgave.

Enerzijds is de taalmacht een grote gave, anderzijds schept zij ook grote verplichtingen. Nijhoff beroept zich hierbij op de uitspraak van Jezus die gezegd heeft: Niet wat tot de mens ingaat, maar wat uit de mens uitgaat, verontreinigt de mens. Taal kan dus macht zijn, maar ook verontreiniging. De macht van de taal kan geregistreerd worden naarmate een activiteit in de lezer of toehoorder wordt opgewekt.

De taal brengt een verheldering van bewustheid binnenwaarts te weeg en tevens van het doel buitenwaarts. Twee werelden over en weer gelijktijdig ontsloten; de inwendige en de uitwendige, en dit alles in het moment van een ademstoot. De eis die Nijhoff aan poëzie stelt is dat zij een confrontatie bevat van puur heeal en inwendigheid. Een gedicht dient aan deze bestemming te voldoen en ontleent hieraan ook zijn nut.

Hieruit blijkt weer dat Nijhoff geen formalist was. De vorm komt niet op de eerste plaats omdat hij de inhoud van de dingen omklemmt, maar omdat de vorm de toestralingstrek is van het heeal en dit bepaalde ding.

Poëzie is voor Nijhoff de meest geëigende uitdrukkingvorm voor dit evenwicht tussen heeal en op een voorwerp, figuur of emotie geconcentreerde aanschouwing.

Een dichter is niet iemand die de dichtvorm meester is, maar een dichter spreekt eerst als hij vanuit deze vorm spreekt. Dat een dichter dicht is zijn innerlijke aangeboren geaardheid, maar dat hij spreekt is het wonder.

Voor Nijhoff begon de taal waar

God ophield. Begrijpelijk wordt dan wanneer hij zegt dat engelen geen taal nodig hebben omdat zij leven in de aanschouwing Gods! Uit dit alles blijkt dat de strenge kritiek die Nijhoff om zich heen-ziend uitte, wel het meest voor hemzelf bestemd was. Een geest-erwant ontdekte hij m.i. in Achterberg, die de „laatste dingen” nml. geloof, hoop en liefde, verstond, doch zijn meerdere vond hij in de dichter Revius van wie hij zei dat hij niet zoals Vondel in de hemel, maar als Rembrandt op aarde toefde.

„een dogma is daar levensvoorwaarde, om stap voor stap in het donker voorwaarts te dringen, om het geheim dat in ieder woord steekt te begrijpen; Christus is onherroepelijk ten hemel opgevaren en heeft op aarde geen ander licht nagelaten dan het licht dat de menselijke figuur, het lijdend evenbeeld van Christus, kan omstralen.”⁷⁾

Nijhoff heeft leven en werk van Revius bestudeerd en kwam tot de ontdekking dat ook deze dichter zich als student op de taalstudie had geworpen en de letteren als menig humorist en post-humanist had omarmd.

Toch bewondert Nijhoff ook Revius niet kritiekloos. Zijn verzen lijden — meent hij — aan te strenge en aanhoudende accurate-tesse. Er is geen nuance in, geen pauze, geen stilte, die een gedicht meer doen suggereren dan het zegt. Alles is stipt, realistisch stipt, **gruwelijk stipt** soms...

Dat is Nijhoff nu ten voeten uit. De bikkelharde strijd met de pen van deze overtuigde Gomarist lag hem niet, daarvoor had hij een te genuanceerde fijngevoelige natuur. Ook heeft hij nimmer zó rigoureuus alles wat maar met vrouw en kinderen te maken had — Revius heeft zijn neven kinderen allen overleefd en er is geen spoor van terug te vinden in zijn gedichten! — uit zijn dichtwerk geweerd.

Zoals Revius zijn persoonlijke gevoel transponeert in een Bijbelse figuur en Nijhoff dit op zijn eigen wijze evenzeer heeft gedaan, zo blijkt bovendien de historische versvorm, als het sonnet, het Rolandslied etc., voor Nijhoff een middel om zich één te weten met het verleden, heden en toekomst.

¹⁾ Gabriël Smit in „In het land van de dichter”, Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen 1961, pag. 130.

²⁾ In het „Nieuws van de Dag”, 11.8.1922 („Het Kostbaar Bloed”). In de NRC 1.11.1924 („Het Heilig Licht”).

In de NRC 26.2.1927 („De Donkere Bloei” en „De Overgave”).

³⁾ Roel Houwink werd besproken in de NRC van 20.11.1926; het debuut „Voorspel” van Gabriël Smit werd evenals „Afvaart” van Achterberg besproken in „De Gids” november 1931.

⁴⁾ Vgl. „Het Boek van Nu” juli 1950.

⁵⁾ Vgl. „Lees maar, er staat wat er staat”, Bakker/Daamen N.V., Den Haag 1970 (6e druk), pag. 11.

⁶⁾ In zijn bijdrage „Weerzien van de Wandelbaar” in de bundel „Martinus Nijhoff”, Daamen N.V. / G. A. van Oorschot 1954, pag. 15 e.v.

⁷⁾ In: „Jacobus Revius 1586-1935”, „De Gids” november 1936.

VOOR DE VAKANTIEGANGERS

Kerkdiensten in binnen- en buitenland

MAASTRICHT — Mededeling voor de a.s. vakantiegangers in Zuid-Limburg. De diensten van de Geref. Kerk (vrijgemaakt) te Maastricht worden als vanouds gehouden om half tien en vijf uur in de Waalse Kerk aan de Pieterstraat (ten zuidoosten van het Vrijthof). Voor autorijders is een eenvoudige manier om de kerk te bereiken aldus: richting België (niet Luik) volgen, over de Kennedybrug rijden, dadelijk na het passeren van de Maas bij richtingbord Centrum de brug verlaten en afdalen naar de begane grond, vierbaansweg oversteken, na 50 meter afslaan naar rechts, auto parkeren, de weg vervolgen: door stadspoort, tot de Pieterstraat, dan rechtsaf (kerk na 50 meter).

ZWITSERLAND — Ten dienste van vakantiegangers volgt hier een overzicht van kerkdiensten in het nederlands in verschillende plaatsen in Zwitserland.

Voor het **Berner Oberland** van 24 juni t.m. 5 augustus om 18 uur in de Reformierte Kirche Unterseen (Interlaken). Bovendien zangdiensten in vier talen, w.o. nederlands, op woensdagavonden om 20 uur van 27 juni t.m. 25 juli. Inl.: Ds J. C. Remijn, Hauptstrasse 1, 3800 **Unterseen**, tel. 036-222000.

In **Basel** in het Kirchengemeindehaus Kleinhüningen, Wiesendamm 30, op de eerste zondag van de maand om 16 uur; in **Bern** in de Münsterkapelle op de tweede zondag van de maand om 20.15 uur; in **Melide** (Tessin) in de Reformierte Kirche op de derde zondag van de maand om 10.30 uur; in **Olten** in de kapel van de Friedenskirche op de vierde zondag van de maand om 9.30 uur; in **Walchwil** (Zugerssee) op de eerste zondag van de maand om 10.30 uur in de Reformierte Kirche; in **Zürich** in de Kirche Fluntern (Gloriastrasse) op de vierde zondag van de maand om 20.15 uur. Inl.: Ds A. C. Bronswijk, Gen. Guisanstrasse 59, 5415 **Nussbaumen** AG, tel. 056-824141.

Rond het Meer van Genève in **Genève** om 9.30 uur in het Auditoire de Calvin (naast St. Pierre) van 1 juli t.m. 12 aug. iedere zondag en verder elke tweede, vierde en vijfde zondag van de maand; in **Lausanne** om 10.30 uur in de Chapelle de Béthusy, Avenue Secrétan 2, elke eerste en derde zondag van de maand. Inl.: Ds G. F. H. Kelling, Route Alphonse-Ferrand 2, Lully, 1232 **Confignon** GE, tel. 022-572356.

Kerknieuws

Soemba-Borneo (30) — Het is nodig om ditmaal echt eens over zakelijke onderwerpen met elkaar te overleggen. Want enige tijd geleden kwamen we er achter (en dat had ook al veel eerder aan de orde moeten komen) dat als je buiten Nederland verblijft onze bijzonder goede sociale voorzieningen buiten spel staan. Je valt overal buiten en dat is dan in dit geval: AOW, AWW, regeling-emeritering.

De premiebetaling gebeurt niet, dus als je straks 65 bent zegt de overheid en zegt ook de stichting emeritering: we zullen eens even rekenen, u bent zolang buiten Nederland geweest, dan moeten we zo en zoveel korten op de uitkering, die normaal is.

Zo gaat dat. Toen ds Goossens in 1968 voor de eerste keer naar Soemba vertrok is hij zich dit allemaal niet bewust geweest. Of misschien wel, maar hij heeft er niets aan gedaan en de kerken noch S.O.S. hebben er iets aan gedaan. Maar nu vonden wij, dat dat toch niet zo zou behoren te blijven. En we hebben gepoogd de nalatigheid te herstellen.

Want daar komt nog bij, dat je vreest dat als er eens iets ernstigs zou gebeuren (de HERE verhoede het), het gezin-Goossens ook niet onder de AWW zou vallen.

Vanaf 1 januari jl. is nu in dat alles voorzien. Gelukkig. De Sociale Verzekeringsbank was bereid om de volksverzekeringen, waar we allen onder vallen, ook voor de fam. Goossens toe te passen, indien de normale premie daarvoor betaald zou worden. En de Stichting Emeritering zegde ons toe de tijd op Soemba doorgebracht, t.z.t. voor de pensioenuitkering mee te laten tellen. Als er maar betaald zou worden.

Bovendien moesten we voor AOW-AWW de premie vanaf 1968 alsnog voldoen. Dat spreekt eigenlijk vanzelf en we konden niet anders dan „ja” zeggen. Maar dat alleen vraagt al ruim f 11.000,—. En de jaarlijkse premie voor de overheid en de emeritering vraagt elk jaar zeker f 6.000,—.

Wij hebben er zo geen erg in dat zulke bedragen ook voor ons elk jaar weer neergeteld worden. Door onszelf, als we als zelfstandige door het leven gaan, door de werkgever als we in dienstbetrekking zijn en een deel komt dan als eigen bijdrage in mindering op ons inkomen.

Voor onszelf is de zaak dus in orde. Maar dan behoort het toch ook voor de fam. Goossens? Een beroep op de kerken op Soemba diept niet op. Guldens om te betalen hebben ze niet, stel dat men daar al verstand had van premie voor sociale verzekeringen. Als je daar oud bent, krijg je een bakje rijst van je kinderen en er is altijd nog wel een siri-pruim te organiseren. En kleding is geen probleem.

En dus komt het voor rekening van de kerken, die de arbeid op Soemba helpen financieren. Als procuratiehouder van die kerken hebben wij (gemeente van Den Haag ZW) en in overleg met het bestuur-S.O.S. de zaak maar geregeld en ons overleggen is nu: kunnen we met elkaar die extra-bedragen opbrengen?

Daar behoort toch geen „actie” voor gevoerd te worden, menen wij. We beginnen met het ver-

trouwen, dat het voor elkaar zal komen. Als het nodig is, hoort U nader. Wel geven we er even ons gironummer bij:
Zendingscommissie van de Gereformeerde Kerk van 's-Gravenhage-ZW, postrek. nr. 1768194.

COGMA — Contact Orgaan Gereformeerde Militairen en Alleenstaanden. Het C.O.G.M.A. gaat voor de tweede maal in 1973 weer een tournee maken langs alle luchtmachtbases en landmachtgarnizoenen te West-Duitsland en wel van zaterdag 16 juni t.m. vrijdag 22 juni a.s.

De predikant die ons dit maal zal vergezellen is ds H. v. d. Veen uit Ede. Broeder J. Eikelboom van Schiedam zal als ouderling de reis meemaken. Voorts gaan ook dit maal en wel reeds voor de derde maal Chr. Geref. ambtsdragers met ons op reis. Ds H. v. d. Veen hoopt op zondag 17 juni in de samenkomsten te Bramsche en Seedorf het Woord te bedienen.
Willen predikanten, kerkeraden en familieleden van militairen ons zo spoedig mogelijk namen en adressen van in West-Duitsland gelegerde militairen c.q. gezinnen doorgeven die bij ons secretariaat **nog niet bekend zijn?**

Middelburg — De Geref. Kerk van Middelburg doet een beroep op predikanten die in Zeeland hun vakantie doorbrengen om zich beschikbaar te stellen voor te gaan in de diensten. Ook éénmaal per zondag voorgaan wordt in dank aanvaard!

U kunt contact opnemen met: J. de Leur, P. D. v. Campenstraat 20, tel. 01180-4577; W. M. Ruinens, Geleyn d'Hoornepl. 14, tel. 01180-5414.

Geweldig blij vertellen wij u dat wij als een geschenk uit Gods hand ontvingen

ANNERIEKE CHRISTINE

zusje van Arjen.

We noemen haar **Annerieke**

Ad en Ineke de Boer

Nijkerk, 25 mei 1973
Brahmslaan 44

Vertrouwende op de genade van onze Heere Jezus Christus is van ons heengegaan, mijn innig geliefde Man, onze lieve zorgzame Vader, Grootvader en Overgrootvader

WOLTER KAPER,

echtgenoot van Adriaantje Vos,
weduwenaar van Femmina Winkel,

in de ouderdom van 78 jaar.

„Maar 's Heren gunst zal over die Hem vrezén, in eeuwigheid
altijd dezelfde wezen” Ps. 103 : 9

Utrecht, A. Kaper-Vos
Naarden, J. Oranje-Kaper
J. Oranje
Elburg, R. Kaper
E. E. Kaper-Lischke
Kreileroord (N.-H.), J. F. van Wetten-Kaper
B. van Wetten
Kleinkinderen en
Achterkleinkinderen

Utrecht, 23 mei 1973
Van Lynden van Sandenburglaan 16

De begrafenis heeft plaats gehad zaterdag 26 mei op de Algemene Begraafplaats „Tolsteeg”, aan de Opaalweg te Utrecht.

(Herplaatsing)

(In plaats van kaarten)

„God sloot een hecht en trouw verbond met dit geschonden wezen, daarom zal Hij, zo waar Hij leeft dit mensenkind genezen.”

Heden heeft de Heere Thuis gehaald onze

BERTJE,

op de leeftijd van ruim 14 maanden.

J. A. Brink
A. Brink-Beefink
Henk, Frits,
Dirk Jan

Krommenie, 20 mei 1973
Vogelmelkstraat 12.

Op zondag 20 mei heeft de Koning der Kerk tot Zich genomen

KLAAS FOLKERTS

Met grote dankbaarheid gedenken wij de vele en trouwe arbeid die deze broeder — ook in het ambt — heeft verricht.

De God van alle genade vertrooste zuster Folkerts en de kinderen.

De begrafenis heeft plaats gehad op donderdag 24 mei.

Namens de kerkeraad der Geref. Kerk van Breukelen,
M. J. Arntzen, praeses
H. v. d. Neut, scriba

Uit de familiekring nam God tot Zich mijn lieve zwager

WOLTER KAPER

echtgenoot van Adriaantje Vos
weduwenaar van Femmina Winkel

in de ouderdom van 78 jaar.

E. K. Winkel-Schaapman

Zwolle,
Ter Pelkwijkstraat 2

(Herplaatsing)

God nam tot Zich mijn lieve Man, onze lieve Vader, Schoonvader en Opa

MENNO DREWES OOSTERHOFF

op de leeftijd van 60 jaar.

Psalm 29 vers 8.

Harlingen:
T. R. Oosterhoff-Bouwkamp
Son en Breugel:
I. L. E. Oosterhoff
G. J. H. Oosterhoff-Bartels
Frederike
Menno Drewes
Harlingen:
G. T. Oosterhoff
Dokkum:
H. A. Oosterhoff-Straatsma
M. Straatsma
Hester
Sebastiaan

Groningen:
W. G. Oosterhoff
Marga Post
Harlingen:
M. D. Oosterhoff

Harlingen, 21 mei 1973
Grote Bredeplaats 8

De begrafenis heeft plaatsgevonden op 25 mei.

Op 23 mei is op de leeftijd van 78 jaar in de HEERE ontslapen onze broeder

WOLTER KAPER

Met dankbaarheid gedenken Kerkeraad en Gemeente wat de HEERE in deze broeder heeft geschonken.

Zowel in het ambt van ouderling als buiten de kerkelijke kring was hij getrouwd aan de dienst van zijn Heer.

Namens de kerkeraad,
ds W. G. Visser, praeses
P. H. v. Kogelenberg,
scriba

**ISRAËL
HET UITVERKOREN VOLK
EN ZIJN
70 WEKEN
VAN DANIEL 9 : 24**

Wat gaat er binnenkort in het Midden-Oosten gebeuren? Weldra breekt de laatste jaarweek voor hen aan met de terugkeer van de Messias onze Here Jezus Christus.

Uitgave:

Comité tot Verbreiding van de Waarheid der Schriften te Rotterdam.
Tel. 010-652972. Giro 346974.

Prijs f 1,50 plus 40 ct. porto.

Geref. Kerk, Krommenie

Wij zoeken

PREEKVOORZIENING

voor de zondagen 8, 15 en 22 juli a.s., 14 oktober '73 en 6 januari '74.

Welke predikant of candidaat wil ons helpen?

J. Dekker,
Weverstraat 46, Krommenie.
Telefoon 02980-84027.

Te huur:

ZOMERHUIS MET GARAGE

voor 6 personen
te Scharendijke, Zeeland
van 14 t.m. 28 juli.
f 250,— per week.

Tel. 010-246170.

Wij zoeken voor onze moeder, 67 jr., reeds lang weduwe,

**een positief christelijke
LEVENSGEZEL**

om samen de eenzaamheid van de oude dag weg te nemen.

Brieven onder nr.16 bureau „Opbouw”, Slotlaan 220, Zeist.

**Plaats uw
familieberichten
in dit blad**

KAMPEN. Gewijzigde oproep.

Gevraagd aan de Geref. basisschool „Noord”, Wilhelminalaan 20 te Kampen, met ingang van 1 aug. 1973

een onderwijzeres of onderwijzer

voor klas 1 (15 leerl.) óf klas 2. Met j, (k) en r.

Geref. (vrijgem.) óf Chr. Geref.

Oók zij, die dit jaar examen doen, worden verzocht te solliciteren.

Voor sollicitaties en/of inlichtingen zich te richten tot het hoofd der school: T. Mollema, Wortmanstraat 22 te Kampen. Tel. school: 05202-4284. Huis: 05202-5682.

Redactieleden

Ds H. Amelink
Ds G. Janssen
Drs H. de Jong
D. W. L. Milo
Prof. C. Veenhof
Drs H. E. S. Woldring

Adres van de Redactie

Ds H. Amelink,
Lekdijk 82 b,
Langerak (Z.-H.)
Tel. 0 1843 - 232

Advertenties en druk

Drukkerij
„Steenbergen”,
Slotlaan 220, Zeist.
Tel. 0 3404 - 12452

Abonnementsprijs:

f 20,— per jaar
f 10,50 per halfjaar
f 5,50 per kwartaal
Buitenland: Europa
en zeepost f 30,—;
Luchtpost f 50,—

**Geref. Persvereniging
„Opbouw”**

Abonnementenadministratie
Rotterdamse Rijnweg
174, Rotterdam-8
Tel. 010 - 153535
Giro 40.49.45

Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.